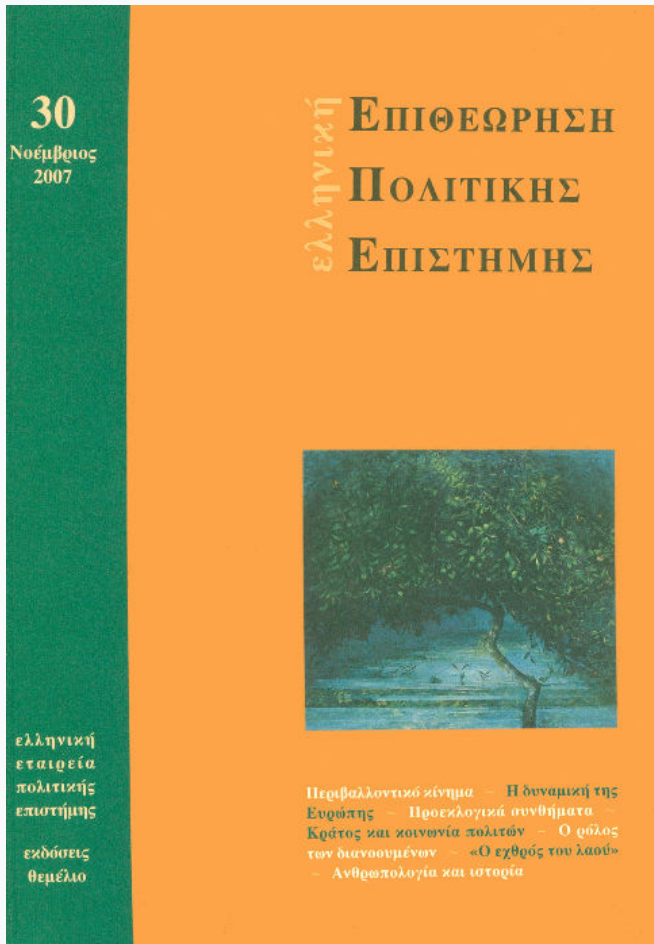

Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης

Τόμ. 30 (2007)

John H. Kautsky, *Social Democracy and Aristocracy: Why socialist labor movements developed in some industrial countries and not in others, [Σοσιαλδημοκρατία και Αριστοκρατία: γιατί αναπτύχθηκαν σοσιαλιστικά εργατικά κινήματα σε ορισμένα βιομηχανικά κράτη και όχι σε άλλα;]*, Transaction Publishers, New Brunswick 2001, 231 σελ.

Ιάκωβος Μέκιος

doi: [10.12681/hpsa.14437](https://doi.org/10.12681/hpsa.14437)

Copyright © 2017, Ιάκωβος Μέκιος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Μέκιος Ι. (2017). John H. Kautsky, *Social Democracy and Aristocracy: Why socialist labor movements developed in some industrial countries and not in others, [Σοσιαλδημοκρατία και Αριστοκρατία: γιατί αναπτύχθηκαν σοσιαλιστικά εργατικά κινήματα σε ορισμένα βιομηχανικά κράτη και όχι σε άλλα;]*, Transaction Publishers, New Brunswick 2001, 231 σελ. *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 30, 156–164. <https://doi.org/10.12681/hpsa.14437>

JOHN H. KAUTSKY, *Social Democracy and Aristocracy: Why Socialist Labor Movements Developed in Some Industrial Countries and Not in Others*, [Σοσιαλδημοκρατία και Αριστοκρατία: γιατί αναπτύχθηκαν σοσιαλιστικά εργατικά κινήματα σε ορισμένα βιομηχανικά κράτη και όχι σε άλλα;], Transaction Publishers, New Brunswick 2001, 231 σελ.

Στο βιβλίο του αυτό, ο John H. Kautsky εξετάζει το φαινόμενο της ανάπτυξης των σοσιαλδημοκρατικών κινήματων σε κάποιες εκβιομηχανισμένες χώρες και την αδυναμία τους σε άλλες. Υποστηρίζει ότι υπάρχει ισχυρή εξάρτηση της επιτυχίας των σοσιαλδημοκρατικών προσπαθειών στον βιομηχανικό κόσμο από τη δύναμη της αριστοκρατικής παρουσίας στην εκάστοτε χώρα τον καιρό που πραγματοποιούνται οι προσπάθειες αυτές.

Η αίσθηση ταξικής συνείδησης στα μέλη μιας κοινωνικής ομάδας την οποία προσπαθεί να εκφράσει ένα ταξικό κόμμα υπήρξε βασική προϋπόθεση για την επιτυχία του κόμματος αυτού. Τα σοσιαλιστικά κόμματα στηρίχθηκαν στην ισχυρή ταξική συνείδηση που χαρακτήριζε την εργατική τάξη κατά την περίοδο της εκβιομηχάνισης των ανεπτυγμένων οικονομιών (κυρίως της Δυτικής Ευρώπης). Σύμφωνα με τον John Kautsky, καθοριστική για την ενότητα της εργατικής τάξης ήταν η αντιπαλότητά της με μια εξίσου συγκροτημένη τάξη, την αριστοκρατική.

Η αριστοκρατία, ως τάξη, είχε πάντοτε συνοχή και σαφή όρια από τις υπόλοιπες. Από τα χρόνια της φεουδαρχίας, η συμμετοχή στην αριστοκρατική τάξη σήμαινε έναν εντελώς διαφορετικό τρόπο ζωής σε σχέση με τον υπόλοιπο πληθυσμό. Η επιθυμία των αριστοκρατών να διατηρήσουν το κερτιμένο υψηλότερο επίπεδο διαβίωσης τούς έκανε διαχρονικά αλληλέγγυους προς αλλήλους και προσεκτικούς ως προς τη διατήρηση της ταξικής τους διαφοροποίησης από τις υποδεέστερες κοινωνικές ομάδες. Για να επιτύχουν την τελευταία, κληροδοτούσαν την εξουσία βάσει «αίματος», απέφευγαν τους διαταξικούς γάμους και περιφρονούσαν τις αξίες των δυνατικών κοινωνικών ανταγωνιστών τους. Όταν απέναντι τους βρέθηκε η ανερχόμενη αστική τάξη, τα ιδεολογικά όπλα των αριστοκρατών για τη διατήρηση του ίδιου status quo ήταν τα συντηρητικά ιδανικά της παράδοσης και της θρησκείας. Η αποτυχία της αριστοκρατίας να «αναχαιτίσει» την άνοδο των αστών την οδήγησε, εν τέλει, σε συνεργασία με αυτούς. Το αποτέλεσμα ήταν η αριστοκρατική τάξη να ενδώσει στη σύμπραξη με την αστική με αντάλλαγμα τη διατήρηση μιας σεβαστής κοινωνικής ισχύος. Η οικονομική δύναμη της αριστοκρατίας και η παντοδυναμία της στα κέντρα λήψης αποφάσεων περιορίστηκε,

θεσμοί όμως όπως ο στρατός και η διοικητική στελέχωση του κράτους παρέμειναν σε αριστοκρατικά χέρια. Σε ό,τι αφορά δε την αστική τάξη, η ανάμιξή της με τον αριστοκρατικό κύκλο δεν την άφησε ανεππρέαστη. Οι επιχειρηματίες, οι οποίοι ήταν αρχικά αυστηρά προσπλωμένοι στην προώθηση των επαγγελματιών τους συμφερόντων, επιδίωξαν να αποκτήσουν ορισμένους ελιτίστικους τρόπους συμπεριφοράς και να ενστερνιστούν ιδανικά που απηχούσαν την αριστοκρατική νοοτροπία.

Σε μια τέτοια κοινωνία, όπου τα όρια μεταξύ μπουρζουαζίας και αριστοκρατίας ήταν ολόενα και πιο δυσδιάκριτα, γεννήθηκε η νέα εργατική τάξη του καπιταλισμού. Η ουσπείρωσή της δεν άργησε. Από τη μία πλευρά, τα νέα κατώτερα κοινωνικά στρώματα ίσως να μην ήταν φτωχότερα από τους αγρότες επί φεουδαρχίας αλλά ήταν πιο ανασφαλή. Στις βιομηχανικές πόλεις, δεν είχαν πλέον ως «δίχτυ ασφαλείας», σε περίπτωση ανέχειας, την κοινοτική μέριμνα που υπήρχε στη μεσαιωνική ύπαιθρο. Από την άλλη πλευρά, η νέα τάξη πραγμάτων το μόνο που εξασφάλιζε στους βιομηχανικούς εργάτες ήταν ο κοινωνικός αποκλεισμός. Η πρόσβασή τους στην πολιτική σφαίρα ήταν απολύτως αδύνατη καθώς δεν προβλεπόταν ούτε καν το δικαίωμα ψήφου. Ο έλεγχος της στρατιωτικής ιεραρχίας εξακολουθούσε να είναι αποκλειστικό προνόμιο της αριστοκρατίας και οι περισσότερες όψεις της κοινωνικής ζωής (σχολεία, εκκλησίες, λέσχες, κλειστά επαγγέλματα) δεν προέβλεπαν τη συμμετοχή της εργατικής τάξης.

Αναμενόμενη συνέπεια όλων των παραπάνω ήταν η δημιουργία μιας αίθησης συλλογικής ταυτότητας ανάμεσα στα μέλη της ομάδας των εργατών. Η ταξική συνείδηση δημιούργησε τον «χώρο» για την ίδρυση αντιπροσωπευτικών εργατικών-σοσιαλιστικών κομμάτων ταξικού χαρακτήρα. Η επιθυμία, βεβαίως, για βελτίωση των συνθηκών εργασίας και διαβίωσης δεν ήταν αίτημα μόνο στις χώρες με παρουσία αριστοκρατίας. Η διάθεση, όμως, για ριζική ανατροπή της κατεστημένης κατάστασης οφειλόταν κυρίως, σύμφωνα με τον συγγραφέα, στην αρχή της ανισότητας μεταξύ των ανθρώπων –μια αριστοκρατική αξία– η οποία διέπνεε το σύνολο της κοινωνικής οργάνωσης. Χαρακτηριστικό είναι, όπως αναφέρει ο Kautsky, ότι «όταν τα σοσιαλιστικά εργατικά κινήματα τελικά αναπτύχθηκαν, τότε, αντιμετώπισαν κυρίως την αντίσταση κομμάτων ιστορικά συνδεδεμένων με την αριστοκρατία και τους θεσμούς της, όπως τον στρατό, τη γραφειοκρατία και την εκκλησία αντί γι' αυτή των φιλελεύθερων κομμάτων που ιστορικά συνδέονταν με την αστική τάξη».

Τα εργατικά κόμματα στη Δυτική Ευρώπη κατέγραψαν εντυπωσιακή εκλογική άνοδο από την εποχή της ίδρυσης τους μέχρι περίπου το 1970. Η

ολοένα και μεγαλύτερη συσπείρωση της εργατικής τάξης, που με την πάροδο του χρόνου αύξανε τα μέλη της, σε συνδυασμό με τα ταχέως βελτιούμενα εκλογικά αποτελέσματα έκαναν τους ιδεολόγους της σοσιαλδημοκρατίας να εντείνουν την πίστη τους στη δημοκρατία. Εξαρχής, ο λόγος των σοσιαλιστών είχε επαναστατικές αναφορές και ρητός στόχος τους ήταν η ανατροπή της κατεστημένης τάξης του καπιταλισμού. Παρόλ' αυτά, όσο η εκλογική τους δύναμη μεγάλωνε τόσο πιο λογική φαινόταν στην ηγεσία της η δημοκρατική «οδός» για την ανάληψη της εξουσίας και την εφαρμογή ενός αντικαπιταλιστικού προγράμματος.

Για να καταφέρουν να αναλάβουν τη διακυβέρνηση των χωρών τους, οι σοσιαλδημοκράτες έπρεπε να αγωνιστούν για την εγκαθίδρυση δημοκρατικών θεσμών. Έτσι, προέκυψαν φυσιολογικά νέα κομματικά προγράμματα «δύο ταχυτήτων», με χαρακτηριστικότερο το προεκλογικό πρόγραμμα του γερμανικού σοσιαλδημοκρατικού κόμματος [SPD], γνωστό ως πρόγραμμα του Έρφουρτ (1891). Οι στόχοι των σοσιαλιστών χωρίζονταν πλέον σε βραχυπρόθεσμους και μακροπρόθεσμους. Οι βραχυπρόθεσμοι είχαν αντιαριστοκρατικό χαρακτήρα: αναφέρονταν σε μέτρα που θα εδραίωναν τη δημοκρατική πολιτεία και τα –πολιτικά και εργασιακά– δικαιώματα των εργατών. Τέτοια ήταν τα αίτηματα για καθολική ψηφοφορία, αναλογική αντιπροσώπευση, ελευθερία της έκφρασης και της συνάθροισης, δωρεάν δημόσια εκπαίδευση και φορολόγηση αναλογική του εισοδήματος. Οι μακροπρόθεσμοι στόχοι παρέμεναν στραμμένοι κατά της αστικής οικονομικής ηγεμονίας. Εξακολουθούσε να γίνεται αναφορά στην κοινωνικοποίηση όλων ή κάποιων μέσων παραγωγής. Όπως το θέτει, όμως, και ο Kautsky, «για να γίνουν αποτελεσματικά αντικαπιταλιστές στο μέλλον, [οι σοσιαλιστές] έπρεπε να γίνουν αποτελεσματικά αντιαριστοκράτες στο παρόν».

Η παραπάνω διάκριση των στόχων δεν γινόταν αντιληπτή με αυτόν τον τρόπο από τους πρώιμους σοσιαλιστές θεωρητικούς οι οποίοι θεωρούσαν εαυτούς αγωνιστές ενάντια στην μπουρζουαζία και όχι αντιαριστοκράτες. Σύμφωνα με τον συγγραφέα, το γεγονός αυτό δεν αλλάζει τα αποτελέσματα της πολιτικής τους. Οι βραχυπρόθεσμοι στόχοι –που επιτεύχθηκαν όχι μόνο στις χώρες με ισχυρά σοσιαλιστικά κόμματα αλλά και σε άλλες βιομηχανικές χώρες όπως οι ΗΠΑ ή ο Καναδάς– σχετικά σπάνια έπληξαν άμεσα τους κεφαλαιούχους. Η αντιαριστοκρατική ατζέντα, με κορωνίδα την εγκαθίδρυση του κράτους πρόνοιας, αποδείχθηκε πολύ δημοφιλέστερη από αντικαπιταλιστικά μέτρα, όπως η εθνικοποίηση τομέων της βιομηχανίας. Επιτεύγματα των σοσιαλιστών που αφορούσαν την προστασία των εργασιακών δικαιωμά-

των δεν ανέκοψαν την αύξηση της παραγωγικότητας και την ανάπτυξη του καπιταλιστικού συστήματος παραγωγής. Αντίθετα από την ατομική ιδιοκτησία, τα αριστοκρατικά προνόμια και θεσμοί (π.χ. τα σώματα της Άνω Βουλής, η διοικητική γραφειοκρατία) είτε έγιναν αντικείμενο δημοκρατικής μεταρρύθμισης είτε καταργήθηκαν τελείως κατά τη διάρκεια του 20ού αιώνα.

Εξάλλου, τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα δεν στηρίχθηκαν μόνο στη δημιουργία εργατικής ταξικής συνείδησης ως αντίβαρο στην αριστοκρατική φιλοσοφία. Ειρωνικά, η κοινωνικά εμπεδωμένη νομιμοποίηση των πρώην αριστοκρατικών κρατικών θεσμών συνέβαλε στην αποδοχή της σοσιαλδημοκρατικής πολιτικής που εφαρμόστηκε μέσα από αυτούς τους θεσμούς, όταν οι σοσιαλιστές ανήλθαν στην εξουσία. Η επιτυχία της πολιτικής τους δεν οφείλεται, δίχως άλλο, μόνο στην πίεση από την πλευρά των σοσιαλιστών. Αντίστοιχοι στόχοι επιτεύχθηκαν και σε κράτη όπου αυτοί έλειπαν. Ήταν αιτήματα που τύγγαναν ευρύτερης κοινωνικής συναίνεσης και ως τέτοια έγιναν ευκολότερα αποδεκτά.

Περνώντας, λοιπόν, σε χώρες με καπιταλισμό αλλά χωρίς σοσιαλδημοκρατία, στη διεθνή βιβλιογραφία που πραγματεύεται τα σοσιαλιστικά εργατικά κινήματα προεξέχουσα θέση έχει, συνήθως, το παράδειγμα των Ηνωμένων Πολιτειών. Πρόκειται για μια χώρα που γαλουχήθηκε με τις αστικές αξίες και προχώρησε γοργά στην εφαρμογή του καπιταλιστικού συστήματος παραγωγής χωρίς ιδιαίτερα ιστορικά «βαρίδια». Σύμφωνα με τη θεωρία που εξηγεί το σοσιαλιστικό φαινόμενο με όρους «δράσης-αντίδρασης» σε σχέση με τον βαθμό εκβιομηχάνισης, οι ΗΠΑ θα έπρεπε να αποτελούν το ιδανικό «εργαστήριο παραγωγής» σοσιαλιστικών κινήματων. Δεν συνέβη, όμως, κάτι τέτοιο. Τα σποραδικά κινήματα και κόμματα με σοσιαλιστικό περιεχόμενο δεν έφτασαν ποτέ σε επιτυχίες –εκλογικές ή άλλες– αξίες αναφοράς. Οι αιτίες στις οποίες, κατά καιρούς, αποδόθηκε η αποτυχία της σοσιαλδημοκρατίας ήταν ποικίλες: μεταξύ άλλων, οι εθνοτικές διαφορές στις τάξεις των ανομοιογενών εργατών, το σχετικά υψηλό επίπεδο ζωής τους, η ευκολότερη διαταξική κινητικότητα στην κοινωνία και ο ριζωμένος ατομικισμός.

Για τον Kautsky, αντίθετα, η Αμερική είναι αυτή που στηρίζει αποτελεσματικότερα την άποψή του. Αυτό που την ξεχωρίζει από την Ευρώπη και την Ιαπωνία είναι η βιομηχανική ακμή σε «παρθένο» από αριστοκρατικά στοιχεία πολιτικό περιβάλλον. Χάρη στην κοινωνική δομή των ΗΠΑ, οι εργάτες δεν ένωσαν τον αποκλεισμό και την περιφρόνηση που δοκίμασαν οι ευρωπαίοι συνάδελφοί τους. Η ανώτερη τάξη, μάλιστα, υπερηφανευόταν για το πόσο ανοιχτή ήταν «σε όσους ήταν άξιοι να τα καταφέρουν». Δικαιώματα όπως η

καθολική αντρική ψηφοφορία, η δυνατότητα του πολιτεύεσθαι και η δημόσια δωρεάν παιδεία δεν χρειάστηκε να γίνουν αντικείμενο διεκδίκησης. Οι εργατικοί αγώνες, λοιπόν, όσο σκληροί και αν ήταν, δεν εντάχθηκαν ποτέ σε μια σοσιαλιστική ατζέντα.

Η περίπτωση του Καναδά έχει, με τη σειρά της, ενδιαφέρον επειδή συνδυάζει μια παρόμοια με τις γειτονικές ΗΠΑ κοινωνική δομή με τους βρετανικούς πολιτικούς θεσμούς. Όπως ήταν αναμενόμενο, για τον συγγραφέα, στον Καναδά δεν δημιουργήθηκαν οι απαραίτητες συνθήκες για την εδραίωση ενός ρωμαλέου σοσιαλδημοκρατικού κόμματος. Το σημαντικότερο τέτοιο κόμμα που ιδρύθηκε, το New Democratic Party [NDP], ουδέποτε συγκέντρωσε εκλογική δύναμη μεγαλύτερη από το 21%. Επιπρόσθετα, αν και το κόμμα αυτό στήθηκε στα πρότυπα του αγγλικού Εργατικού Κόμματος και προσπάθησε να ακολουθήσει την πορεία του, πολύ γρήγορα έπαψε να υποστηρίζει σοσιαλιστικούς στόχους. Συν τοις άλλοις, παρά την ικανοποιητική του απήχηση σε ορισμένες –κατά τόπους– φτωχές κοινωνικές ομάδες, υπήρξε ένα πολυσυλλεκτικό κόμμα και δεν εξέφρασε μαζικά την καναδική εργατική τάξη, ακόμη κι όταν συνεργάστηκε με τα συνδικάτα.

Η κολεκτιβιστική παράδοση της καναδικής οικονομίας και τα όποια βρετανικά αριστοκρατικά κατάλοιπα ενέπνευσαν μια σχετικά ευρεία υποστήριξη στο κοινωνικό κράτος (τουλάχιστον σε σχέση με τις ΗΠΑ). Δεν ήταν, όμως, αρκετά –παρά τη συντονισμένη προσπάθεια καναδών σοσιαλδημοκρατών διανοούμενων– για να επιτύχουν κάτι περισσότερο από μια σχετικά ασθενική παρουσία των σοσιαλιστών στην πολιτική σκηνή της χώρας. Κατά τον Kautsky, το καναδικό παράδειγμα προσφέρει δύο βασικά διδάγματα: πρώτον, ότι η εισαγωγή των ίδιων πολιτικών θεσμών σε δύο ανόμοια περιβάλλοντα δεν εξασφαλίζει την παραγωγή ίδιων πολιτικών αποτελεσμάτων· και, δεύτερον, ότι η αριστοκρατική επιρροή σε μια κοινωνία επιδέχεται διαβαθμίσεις. Το γεγονός ότι η καναδική κοινωνία προσομοίαζε περισσότερο στην αγγλική απ' ό,τι αυτή των Ηνωμένων Πολιτειών απέφερε μια ενεργητικότερη σοσιαλιστική παρουσία στο εσωτερικό της. Παρόλ' αυτά, η αντιπαράθεση με κάποια αριστοκρατικά στοιχεία δεν αρκούσε για να οργανωθεί η εργατική τάξη σε σοσιαλδημοκρατικές οργανώσεις σαν εκείνες που δημιουργήθηκαν στην Ευρώπη και την Ιαπωνία.

Ο Kautsky ασχολείται, επίσης, με τη σοσιαλδημοκρατία στη Βρετανία. Παρότι έχει αναφερθεί στο αγγλικό Εργατικό Κόμμα στο πρώτο μέρος του βιβλίου του, θεωρεί ότι το βρετανικό μοντέλο οργάνωσης των σοσιαλδημοκρατών εξυπηρετεί και τη στοιχειοθέτηση του δεύτερου σκέλους του επιχει-

ρήματός του. Παρά τα κατοπινά επιτεύγματα της κεντροαριστεράς στην Αγγλία, η ανάπτυξη της σοσιαλδημοκρατίας ήταν καθυστερημένη σε σχέση με την υπόλοιπη Ευρώπη. Ως τα τέλη του 19ου αιώνα τα βασικά ευρωπαϊκά εργατικά κόμματα είχαν σχηματιστεί. Αντίθετα, οι Εργατικοί υιοθέτησαν σοσιαλιστικό πρόγραμμα και πήραν την τελική τους μορφή μόλις το 1918.

Ο συγγραφέας αναζητά τα αίτια του καθυστερημένου σοσιαλισμού στις ιδιαιτερότητες της βρετανικής ιστορίας και τα συναρτά, φυσικά, με τον βαθμό της αριστοκρατικής ισχύος στο πολιτικό της σύστημα. Επισημαίνεται, λοιπόν, ότι η Βρετανία ήταν η πρώτη χώρα που προχώρησε στην εκβιομηχάνιση. Η πρωτοπόρος θέση της στη βιομηχανία και η παντοδυναμία της στο διεθνές εμπόριο, από το οποίο εξαρτιόταν σε μεγάλο μέρος η οικονομία της, έδωσαν στην αστική τάξη της χώρας προνομιακή πολιτική θέση. Οι υπέρμαχοι των αστικών συμφερόντων Φιλελεύθεροι συγκρούστηκαν με τους φιλοαριστοκράτες Συντηρητικούς και κατάρτισαν ένα πρόγραμμα που στήριζε, βεβαίως, τον οικονομικό φιλελευθερισμό αλλά προωθούσε και μια σειρά από πολιτικά δικαιώματα. Σε αντιδιαστολή με χώρες της ηπειρωτικής Ευρώπης, όπου τα αστικά κόμματα είτε απουσίαζαν είτε είχαν συμμαχήσει με τα συντηρητικά, στη Μεγάλη Βρετανία η πολιτική τους δύναμη μειώνε, σύμφωνα με τον Kautsky, την επιρροή των αριστοκρατικών αξιών στη διαμόρφωση του κοινωνικού γίγνεσθαι. Όταν η αλλαγή της σύστασης της εργατικής τάξης και η αποδυνάμωση του φιλελεύθερου κόμματος άλλαξαν το πολιτικό σκηνικό, η βρετανική σοσιαλδημοκρατία ακολούθησε την πορεία ανάπτυξης των σοσιαλιστών της υπόλοιπης Ευρώπης.

Ως τώρα οι περιπτώσεις με τις οποίες έχουμε ασχοληθεί αφορούν είτε χώρες που πέρασαν το κατώφλι της εκβιομηχάνισης έχοντας αριστοκρατικά κατάλοιπα στην κοινωνία τους είτε χώρες των οποίων η αριστοκρατική κληρονομιά ήταν από φτώχη ως ανύπαρκτη. Υπάρχουν, όμως, και κράτη που στήριζονταν αποκλειστικά στην αγροτική οικονομία και διοικούσαν από αριστοκρατικές ελίτ για αιώνες. Όταν τα κράτη αυτά (χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι η Ρωσία, το Μεξικό και η Ινδία) εκμοντερνίστηκαν, αυτό συνέβη απότομα και με έξωθεν παρέμβαση. Δεν ήταν μια διαδικασία σταδιακή και εσωτερική όπως αυτή που συναντάται στην ιστορία των ευρωπαϊκών χωρών. Γι' αυτό δεν είχε και τις ίδιες συνέπειες –μια από τις οποίες θα ήταν η ακμή των σοσιαλιστικών εργατικών κινημάτων.

Ως «έξωτερική παρέμβαση» εννοείται, συνήθως, η αποικιοποίηση από μια βιομηχανική δύναμη. Οι παραδοσιακές ελίτ δεν αντιδρούν πάντοτε με τον ίδιο τρόπο ή ομοιογενώς σε μια τέτοια εξέλιξη. Τα κατώτερα κλιμάκια της α-

ριστοκρατίας θεωρούν απειλητικές για την κοινωνική τους θέση οποιεσδήποτε νεωτερικές κινήσεις. Αντίθετα, τα ανώτερα προχώρησαν σε αυτό που θεωρούσαν επωφελή συναλλαγή με την εκάστοτε αποικιοκρατική χώρα: ανέλαβαν τη διατήρηση της δημόσιας τάξης –και συνεπώς των προνομίων τους– με αντάλλαγμα τη διασφάλιση ενός ευνοϊκού επενδυτικού κλίματος στη χώρα. Έτσι, αναγκάστηκαν να εκμοντερνίσουν τομείς όπως η εκπαίδευση, ο στρατός και η δημόσια διοίκηση αλλά διατήρησαν όλους τους αριστοκρατικούς θεσμούς (π.χ. στη διανομή των γαιών και την εκμετάλλευσή τους) που διαίωνιζαν την ανισότητα.

Η μερική ανοχή στη νεωτερικότητα από την πλευρά της αριστοκρατίας αποδείχθηκε μοιραία, όπως φάνηκε, για την ύπαρξή της σε υποανάπτυκτες χώρες. Καθώς η έκθεση του πληθυσμού τους σε εκσυγχρονιστικές ιδέες δεν έγινε σταδιακά και με εσωτερικές ζυμώσεις, οι αριστοκράτες, συνηθισμένοι από αιώνες στην πρωτοκαθεδρία, δεν είχαν την ευκαιρία να «ετοιμάσουν» μια θεωρία για να δικαιολογήσουν την κοινωνική τους θέση. Η επαφή με το εξωτερικό βοήθησε στον σχηματισμό ομάδων «μοντερνιστών» (για παράδειγμα, οι μπολσεβίκοι στη Ρωσία) οι οποίες με την οργάνωση επαναστάσεων ανέτρεψαν πλήρως την άρχουσα τάξη και έθεσαν τις χώρες τους σε νεωτερική τροχιά. Είναι ενδιαφέρον ότι οι αριστοκρατικοί θεσμοί φάνηκαν πολύ πιο ανίσχυροι σε αυτές τις επαναστάσεις από ό,τι στις ευρωπαϊκές. Αυτό, σύμφωνα με τον Kautsky, έπαιξε κομβικό ρόλο στην απουσία σοσιαλδημοκρατικής ιδεολογίας στις παραπάνω χώρες.

Ακόμη και αν τα εκμοντερνιστικά κινήματα είχαν –ρητορικά ή ουσιαστικά– «φιλολαϊκή» πολιτική, ποτέ δεν προέκυψε από αυτά ένα σοσιαλδημοκρατικό –με την έννοια του εργατικού δημοκρατικού κινήματος– κόμμα. Και ήταν λογικό. Μια πλειοψηφικά εργατική σύνθεσή τους ήταν αδύνατη λόγω του μικρού μεγέθους της εργατικής τάξης που προέκυπε από την καθυστερημένη εκβιομηχάνιση. Σε ό,τι αφορά το δημοκρατικό στοιχείο, για τους μοντερνιστές προείχε η οικονομική ανάκαμψη της χώρας τους. Υιοθετήθηκε, λοιπόν, ένα μονοκομματικό σύστημα διακυβέρνησης το οποίο, όσο σοσιαλιστικό ή εξισωτικό και αν ήταν –που ακόμη κι αυτό είναι αμφίβολο αφού ο ταχύς ρυθμός εκβιομηχάνισης προκαλούσε τις αναμενόμενες οξείες ανισότητες σε βάρος των εργατών–, δεν μπορεί να ομαδοποιηθεί με τα σοσιαλδημοκρατικά εργατικά κόμματα της Ευρώπης και της Ιαπωνίας.

Σε ό,τι αφορά τώρα την κριτική μας για το γιγχείρημα του John Kautsky, η απόπειρά του να συσχετίσει τη σοσιαλδημοκρατική ανάπτυξη με την αριστοκρατική ισχύ έχει σαφέστατα ενδιαφέρον. Το πρώτο σκέλος της θεωρίας του,

όπου αναλύονται τα αίτια της συγκρότησης και ενδυνάμωσης των σοσιαλιστών στην Ευρώπη και την Ιαπωνία μοιάζει ιδιαίτερα εύστοχο. Παρά την εμμονή του συγγραφέα στην ανάδειξη της θέσης του, η σκιαγράφηση των συνθηκών μέσα στις οποίες άνθισε η σοσιαλδημοκρατία είναι αναλυτική και σφαιρική. Επιπλέον, οι απόψεις του στηρίζονται σε γερές βάσεις καθώς είναι αναμφίβολο ότι ο ρόλος της ευρωπαϊκής αριστοκρατίας υπήρξε σημαντικόσ ακόμη και μέχρι τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

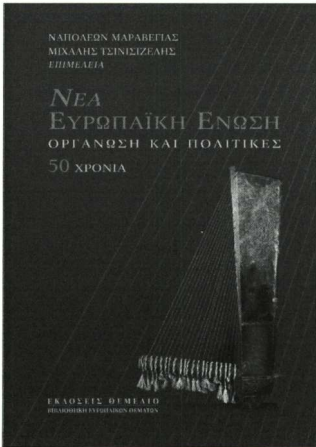
Οι ενστάσεις μας εντοπίζονται, κυρίως, στη δεύτερη ενότητα του βιβλίου. Καταρχάς, η αιτιολόγηση της καθυστερημένης σοσιαλδημοκρατίας στη Βρετανία με το επιχείρημα ότι η αριστοκρατία δεν είχε την απαραίτητη δύναμη για να προκαλέσει το εργατικό της αντίβαρο μάς φαίνεται ελλιπής. Όσο δυνατή και αν ήταν η φιλελεύθερη διακυβέρνηση μέχρι τις αρχές του 20ού αιώνα, η Αγγλία και το Ηνωμένο Βασίλειο, γενικότερα, δεν έπαψαν να έχουν ως σημείο αναφοράς της πολιτικής τους ζωής τους αριστοκρατικούς θεσμούς και τίτλους και, συνεπώς, την ελιτίστικη οπτική της κοινωνίας που αυτοί συμπαράδεχονται. Εξάλλου, η προλεταριοποίηση μεγάλου μέρους του βρετανικού πληθυσμού, η οποία ξεκίνησε από τον καιρό των γνωστών «περιφράσεων», προσέφερε τα απαραίτητα εν δυνάμει μέλη μιας σοσιαλιστικής εργατικής οργάνωσης.

Επιπλέον, θεωρούμε ότι υπάρχουν προβλήματα στον τρόπο που ο Kautsky θεμελιώνει τη θεωρία του. Αφενός, οι εξαιρέσεις χωρών όπως η Γαλλία, η Ιταλία, η Ισπανία και άλλες νοτιοευρωπαϊκές (π.χ. Πορτογαλία), κεντροευρωπαϊκές (π.χ. Τσεχία) και σκανδιναβικές (π.χ. Φινλανδία) –καθεμιάς για ξεχωριστούς λόγους– έχουν μια λογική αλλά περιορίζουν το βελπνεκές της θεωρίας. Αυτό την οδηγεί σε τέτοιο βαθμό εξειδίκευσης ώστε να «φλερτάρει» με τη συγκυρία –σκοπός ενός θεωρητικού σχήματος είναι να ομαδοποιεί πολλές δυναμικά διαφορετικές καταστάσεις που έχουν κοινά βασικά στοιχεία σε ένα περιεκτικό μοντέλο– όταν το μοντέλο αυτό στηρίζεται σε μεγάλο αριθμό προϋποθέσεων και εξαιρέσεων τότε χάνει τον γενικό χαρακτήρα για τον οποίο αρχικά στήθηκε.

Αφετέρου, δημιουργείται η εντύπωση ότι η ανάλυση της εκβιομηχάνισης με εξωτερική παρέμβαση, όντας ακριβής, είτε έρχεται σε αντίφαση είτε δημιουργεί νέες παραμέτρους στο επιχείρημα που ο πολιτικός συγγραφέας υποστηρίζει. Τουτέστιν, από τη στιγμή που οι χώρες για τις οποίες γίνεται λόγος διοικούνταν από ισχυρή αριστοκρατική τάξη όταν ήρθαν σε πρώτη επαφή με τον βιομηχανικό κόσμο, το γεγονός ότι προχώρησαν στον εκμοντερνισμό τους χωρίς σοσιαλδημοκρατία είτε ακυρώνει την κύρια θέση του βιβλίου είτε

την αλλάζει. Τη μετατρέπει, δηλαδή, απλουστευτικά στην εξής πρόταση: τα αριστοκρατικά στοιχεία είναι ικανή και αναγκαία συνθήκη σε μια κοινωνία για να αναπτυχθούν σοσιαλιστικά εργατικά κινήματα κατά την περίοδο της εκβιομηχάνισής της, αρκεί η εκβιομηχάνιση αυτή να προκύπτει ως εσωτερική διαδικασία και όχι με έξωθεν παρέμβαση.

ΙΑΚΩΒΟΣ ΜΕΚΙΟΣ

ΝΑΠΟΛΕΩΝ ΜΑΡΑΒΕΓΙΑΣ
ΜΙΧΑΗΛΗΣ ΤΣΙΝΙΣΙΖΕΛΗΣ
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

**ΝΕΑ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ
ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ
50 ΧΡΟΝΙΑ**

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΘΕΜΕΛΙΟ
ΠΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ 137 00 ΠΑΤΡΑΣ 264 024

Κυκλοφορεί

ΝΑΠΟΛΕΩΝ ΜΑΡΑΒΕΓΙΑΣ
ΜΙΧΑΗΛΗΣ ΤΣΙΝΙΣΙΖΕΛΗΣ
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

**ΝΕΑ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ**
Οργάνωση και πολιτικές
50 ΧΡΟΝΙΑ

ISBN 978-960-310-323-3
Σελίδες 816

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΘΕΜΕΛΙΟ - ΛΕΣΧΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ
 Σόλωνος 84, τηλ. 210 36 08 180, 210 36 02 646, FAX 210 36 12 092
<http://www.themelio-ekdoseis.gr> e-mail: info@themelio-ekdoseis.gr